

Oponentský posudek na disertační práci

Olga Roebuck:

Subverting Scotland: Cultural Identities in Contemporary Scottish Fiction

Subverze Skotska: kulturní identity v současné skotské próze

Samostatné postavení skotské literatury v kontextu britské nebo dokonce anglické literatury je věčnou otázkou a stálým tématem již po staletí. Disertační práce paní Mgr. Olgy Roebuck se této debaty účastní z hlediska současné skotské literární scény konce 20. století analýzou románů čtyř autorů ve srovnatelných kategoriích využívání dialektu, politického postoje a myšlenky kolektivního skotství. Všechny tři kategorie se v románech významně podílejí na konstrukci a chápání skotské kulturní identity, či identit, a to navzdory „přesycenosti identitou“ v dnešním Skotsku, jak autorka práce připomíná. Oceňuji, že se autorka pojmy přesycenosti a únavy identitou zabývá (což by se mimochodem podle mého názoru nemělo v britském kontextu týkat jen Skotska) a celou práci úspěšně dokládá posun, k němuž v současném skotském románu došlo, od zobrazování národní identity k pluralitě skotských identit a dál až k jakémusi „novému internacionalismu.“

Úvodní kapitola nazvaná „Živé duality“ (bohužel poněkud zmatečně v obsahu číslovaná jako již třetí) poskytuje nezbytné historické pozadí pojaté kulturologicky, a zahrnuje tak bohatou debatu vedenou v kulturních studiích a často konfrontaci názorů současného historického a kulturního diskurzu o důležitých meznících skotské historie a vztahů Skotska a Anglie, včetně postkoloniálního pohledu na ně. Přínosně je pojednán spor o takzvaný tartanový mýtus, kdy tartan je považován za omezující při konstrukci „rodné země a vlastní identity.“ Dodala bych, že každá taková „konstrukce“ se nutně opírá o podobné mýty (viz moravské kroje), ať už jsou vnímány pozitivně či negativně, a opravdová mnohohlasost a multiplicita by se měla „konstrukcí identit“ spíše vyhýbat. Do literární oblasti se autorka vrací s genderovým aspektem dualit a vysvětluje převahu mužského hlasu v rurální tradici „Kailyard“ a průmyslové „Clydeside“, které se staly součástí skotského literárního kánonu, zatímco ženské hlasy spisovatelek jako Willa Muir, nezatížené národní tradicí, zaplatily opomíjením své tvorby v národním kánonu. V této souvislosti postrádám alespoň zmínku o dalších, novějších, současných spisovatelkách jako Jackie Kay, Ali Smith a A.L. Kennedy, které učinily již onen další krok k oproštění se od svazující skotskosti tím, že se jí vlastně výrazněji nezabývají.

V následující, teoretické, kapitole si autorka vytyčuje rámec teoretických přístupů pro analýzu románů zvolených spisovatelů. Vychází z názorů Stuarta Halla na měnící se pojetí národa, nacionalismu a národní identity a z jeho konceptu politické významnosti konstrukce identity. Toto pojetí opouští myšlenku totalizující národní identity a naopak zdůrazňuje konsenzus, že identita není znakem jednoty ale rozdílnosti a vzniká v diskurzu. Zatímco s názorem, že národní identita je nutně pluralitní, se dá jistě souhlasit, dovolila bych si polemizovat s výrokem o zmenšující se roli národních komunit v postmoderní, globalizované společnosti. Jak zkušenosti vesměs všude v současnosti ukazují, zůstává tento předpoklad prozatím pouze teoretický.

Za poněkud problematické považuji využití termínů Deleuze a Guattariho v tom smyslu, že není dostatečně zdůvodněno a aplikace termínů na skotský kontext není diskutována. Očekávala bych debatu k označení skotské literatury za „minoritní“, definice termínů „minor“ a „minority“ jak je chápe a užívá autorka, s čímž pak také souvisí později často opakované tvrzení, že minoritní literatura je nevyhnutelně politického charakteru. Sama bych dala přednost označení Skotů a skotské literatury za „malý“ národ a „malou“ literaturu, spíše než za menšinu. Podobnou námitku vznáším i vzhledem k chybějící diskuzi k zásadnímu termínu „deteritorizace“, který není definován ani v použití Deleuze a Guattariho, ani ve

smyslu záměru aplikace na skotský kontext disertační práce. Rovněž v následujících analýzách románů se koncept deterritorizace objevuje jen v odkazech, bez explicitního osvětlení spojitostí. Deleuzův kafkovský kontext a skotský kontext pojednávány v disertaci jistě nelze považovat za jednoznačně souměřitelné.

Kapitola „Čekání na Godota v Glasgowě“ si klade za cíl posoudit místo Jamese Kelmana v tradici skotského dělnického románu a ve třech jeho románech zkoumat otázku skotství a Skotů jako „národa bez státu“ a s obrazem maskulinního skotství spojenou otázku genderu. Autorka obhájí Kelmanovu snahu o autentickou reprezentaci glasgowské dělnické třídy, o skutečný realismus pocházející z vlastní zkušenosti a odmítající přejatá klišé. Autentičnosti docílí Kelman užíváním dialektu, včetně důrazu na jeho třídní aspekt, čímž zároveň deklaruje svůj politický postoj. V analýze autorka ukazuje, kde se Kelman odlišuje od britské tradice dělnického románu a vnáší prvky amerického románu spolu s inspirací z jiných evropských literatur. V tomto smyslu hodnotí Kelmanův přístup jako nový a experimentální. Potvrzuje rovněž předpoklad, že se Kelmanovy romány nesnaží o zobrazení esenciálního skotství, ale naopak svou pozorností k multiplicitě individuálních identit a absencí ikon skotské kultury myšlenku jednotící skotské kultury podkopávají. Subverzi napomáhá i Kelmanova narativní technika, kterou autorka vidí jako odklon od tradičního skotského monologismu k nejasnému prolínání vnitřního a vnějšího hlasu. Paralelní rysy nachází i u Kelmanova zobrazování genderu: typicky maskulinní charakter skotství podkopává „signifikantní absence“ ženských postav a tuto nerovnováhu navíc dokresluje genderově rozrůzněný jazyk – místní dialekt a klení mužských postav a ticho nebo téměř spisovný jazyk žen. Ke Kelmanově subverzivní reprezentaci skotství patří tedy i jakási deheroizace tradičního skotského maskulinního hrdiny.

Analýza románů Alasdaira Graye sleduje shodné parametry jako předchozí kapitola, ale zvýrazňuje problém „skotského údělu“ či „údělu skotského spisovatele,“ který Gray řeší subverzí „vnucené kulturní reprezentace“ Zároveň s debatou o autenticitě přijatého spisovného jazyka a pravdivosti výpovědi poukazuje autorka na těsnou součinnost Grayova záměru s jazykem s politickým nábojem jeho tvorby. Přínosná je analýza metafory metamorfózy komunikativní síly slova od lingvistického znaku ke znaku vizuálnímu (podpořená Grayovými ilustracemi). Gray úspěšně čelí nárokům vnucené kulturní reprezentace, a kafkovským obrazům uvěznění a neměnnosti se podle autorky brání nabídkou mnohohlasosti ve skotské literatuře. Zjevný rozpor mezi Grayovou kanonizací na předního skotského spisovatele a jeho subverzí tradičně zobrazované národní identity snad můžeme považovat za rozřešený autorčiným názorem, že přes odmítání tradičního „národního hlasu“ a otvírání se postmoderní pluralitě, zůstává Gray výrazně skotským spisovatelem. Autorka pregnantně shrnuje Grayův spisovatelský úspěch jako schopnost oslavovat a osvobodit fenomén národního charakteru, který je tradičně považován za limitující.

Iana Bankse si autorka zvolila pro jeho odlišnost od předchozích romanopisců, neboť jeho dílo nabízí jiné možnosti srovnávání. Představuje mladší generaci, inspirovanou glasgowskou školou, ale nakročenou vlastním směrem, k ještě svobodnější individualitě. Jeho skotství pak vidí autorka v Banksových mnoha dualitách a v nerozřešených, těžko klasifikovatelných aspektech jeho psaní, včetně jeho přesunů mezi žánry hlavního proudu a science fiction. Banksovo specifické použití dialektu spočívá na individuálním hlasu a jeho pocitu odcizení, nikoliv na kolektivním hlasu určité komunity. Jedinečnost Banksova přístupu ve srovnání s předchozími autory vidí také v jeho návratu k mytologii, jehož cílem je však boření starých ikon, mezi nimi hlavně rozdílu mezi městskými a rurálními obrazy Skotska, a tak přetváření svazujících mytologií pro optimističtější vizi obnovené společnosti. Jeho optimismu odpovídá i otevření se různým možnostem psaní bez omezení žánrového či ideologického.

Janice Galloway je jediná žena mezi zvolenými romanopisci, ale není jediná, na jejímž díle autorka sleduje měnící se postavení ženského hlasu v současném skotském kontextu. Přestože nepředstavuje Galloway jako feministickou spisovatelku, což i ona sama popírá, vychází při analýze jejích dvou románů ze vzorce „dvojího útlaku“ ženy ve Skotsku. (Sem snad mohu zařadit i svůj souhlas s autorčiným průkopnickým nepřechylováním jména Janice Galloway, byť se to týká jen českého textu tezí.) Výše sledované rysy Deleuzeho a Guattariho modelu minoritní literatury pak rezonují s Gallowayové užitím místní skotštiny, reprezentací (u)mlčení ženského hlasu, s politickými implikacemi genderové a národní identity, se subverzí ideje domova a rodinného života jako výhradně ženského prostoru, což se odráží i ve spisovatelčině zacházení s textovým prostorem, jehož hranice nabourává. Rovněž u Galloway vidí autorka směřování nové definice skotské identity, společně s genderovou identitou, ven z limitujících vzorců, ať už skotství, feminismu, či tradičního stylu, až k opouštění skotských témat a k experimentu s formou textu.

Analýzy vybraných románů považují za velmi zdařilé a přínosné. Pronikají do hloubky sledované problematiky, vždy systematicky ve všech zvolených teoretických parametrech, a navíc zvýrazňují specifické zaměření jednotlivých autorů. Olze Roebuck se podařilo věrohodně prokázat, jak všichni čtyři analyzovaní romanopisci přispívají k novému chápání a vyjádření skotství oproštěného od starých omezení a klišé.

Disertační práce paní Mgr. Olgy Roebuck je nesporným originálním přínosem k literárně-kritickému studiu současné skotské literatury a bez výhrad ji doporučuji k obhajobě pro dosažení doktorského titulu PhD.

6. března 2007

doc.Mgr. Milada Franková, CSc. MA